

17. Середенко Ю. В. Творча спадщина А. В. Ніковського як джерело дослідження громадсько-політичного та культурного життя України першої третини ХХ ст.: дис... канд. іст. наук: 07.00.06. - К., 2008. -282 арк.
18. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі - ЦДІАК України), ф. 274, оп. 5, спр. 42.
19. ЦДІАК України, ф. 295, оп. 1, спр. 51.
20. ЦДІАК України, ф. 295, оп. 1, спр. 513.
21. ЦДІАК України, ф. 385, оп. 2, спр. 2.
22. ЦДІАК України, ф. 721, оп. 3, спр. 6467.
23. Чикапенко Є. Щоденник: у 2-х т. / Євген Чикаленко. - К.: Темпора, 2004. -(Vita Memoriae). -Т. 1: 1907-1917.-2004.-428 с.

В. А. Косаківський, В. С. Рудь

СПОГАДИ М. З. ЖУКА ПРО ПОДІЇ ЧАСІВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВОЄН В С КОМАРІВКА

Мирон Захарович Жук народився 20 серпня 1908 р. в с Комарівка колишньої Теплицької волості Гайсинського повіту Подільської губернії (нині - Теплицький район Вінницької області). Закінчив Комарівську церковно-приходську школу, Уманську агропрофшколу, Уманський педтехнікум, Ленінградський педінститут, а з 1938 по 1949 рр., за виключенням років війни, працював у Вінницькому педінституті. Згодом і до виходу на пенсію - інспектором шкіл Вінницького району.

Про найстарішого освітянина Вінниччини писала краєзнавець Л. Семенко [1, с 345-349]. Про роки роботи на історичному факультеті педінституту М. З. Жука знаходимо відомості в книзі «Інститут історії, етнології і права Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: від витоків до сьогодення» [2, с 31-33]. А особова справа колишнього викладача і до сьогодні зберігається в архіві педуніверситету [3]. У квітні 2010 р. авторам, за сприяння А. А. Шевчука (племінника М. З. Жука), вдалось зустрітись з Мироном Захаровичем і взяти у нього інтерв'ю, яке було записане на відео. Нижче подаємо розшифровку частини відеозапису спогадів, які стосуються подій часів Першої світової і громадянської війни в рідному селі респондента:

«Шо Ви з 15 року запам'ятали? Шо Ви пам'ятаєте з 15 року?»

Шо я пам'ятаю?

Да, Де Ви народились скажіт?

Я багато пам'ятаю. С п'ятнадцятого я вже пам'ятаю, бо мені було сім років. *Я* вчився в церковно-приходській школі. Тоді всі сільські школи називались церковно-приходські. Всі. И-и. Трохлітки в силі. Три групи говорили. То вони називались всі церковно-приходської. Це не обов'язково щоб там ти йшов десь після цього, мол, в церкву там, священни[ка]ми. Ні.

Просто початкова школа називалась..., початкова школа називалась церковно-приходська. То тож я помню, починаючи десь з другого..., з другої групи називались не класи, а групи. Церковно-приходська школа села Комарівки, Теплицької волості Гайсинського, Гайсинського уезду, Каменец-Подольської губернії. Каменец-Подольская губернія, Гайсинский уезд, Теплицкая волость, село Комаровка, церковно-приходская школа.

От я в п'ятнацять..., в п'ятнадцятому році, мені було сім років, мене вже батько завів. А міні недалеко, отак *[показує рукою]* радом була школа. Тоді я вже пішов в церковно-приходську школу, на русском яз..., на російській мові, на русском языке. Вот. Да. Був один вчитиль на три групи. Велика класна кімната *[показує рукою]*, так квадратних метрів, з шіздісят квадратних метрів. Бо тоді, бо потім зробили там хату читальню. То я добре знаю. От. Там три групи і ходить з лінійкою вчитиль один по класу. Одні готувлят арифметику, другі чістопісаніє. Це каліграфія. Чістопісаніє! Ето нужно пісать так шоби ти міг написати «Є в о *[показує пальцями руки]* Імператорское Велічест в о». Це як кудись жалоби пишеш, кудись, то треба зверху такий епіграф «Єво Операторское Велічество». На любом, на любом прошенії. То ету, етот епіграф треба написати дужже красиво. От. І чістопісаніє мало кому удавалось з наших. Міні ни вдалось, шоб вивисти це так красиво, шоб можна це написати. От. А взагалі чістопісаніє вчило красиво писати. Це треба було. Бо підеш на службу в армію, треба буде писати пісьма до дому, казали. То вміти треба писати *[сміється]*.

Церковно...

От я в п'ятнадцятому я помню вже. Шіснацятий. А в сімнацятomu ми вже бігаєм кругом школи і кричимо: «Ц а р а с к и н у л и ! Ц а р а с к и н у л и ! С л а в а У к р а ї н і !». А до того ми ни чули такого слова. Але тут буквально через кілька днів вже була..., вже в нас в силі носили портрет Шевченка. Вот. Десь молнієносно, шо я навіть не знаю звідки, портрет Шевченка, демонстрації в силі. Болото вот так *[показує рукою]* по коліно. Сільські хлопці, дівчата... Сільські хлопці, дівчата, солдати, які прийшли с фронту, покинули фронт, прийшли прамо з гвинтівкою додому і тоже в цих демонстраціях. Носимо всі... Носят всі портрет Шевченка окутаний рушником. От. А ми собі бігаєм за цею..., бо ми ж це... А ці старші ходят і значіт вже співають «Ще не вмерла Україна». Бистро було це все доставляно. Навіть не знаю ким. Це вже було зразу весною, в березні, в квітні сімнацятого року. О! Це вже я помню прикрасно. Ми бігаємо, кричимо: «С в а б о д а ! С в о б о д а ! С в о б о д а !». А бабки із-за тину кричать: «Хто ж дурним дає свободу!? Ви ше будети плакати від цієї свободи! Хто ж таким темним дає свободу!?!». Це бабки, а ми з демонстрації.. Шевченка, дальше йдут. А церква кажин..., кожен день... Радом коло нас близько була церква. Кожен день *[показує рукою]* дзвін. І знову демонстрація. І знову сход. І знову приїхав новий представник з волості. І знову каже, значіть, «Слава!», значіть,

«Керинському». Бо в Мое... в Петрограді Керенский. А тут уже утворилась Центральна Рада. Та що... сталося це коли..., а Центральна Рада ж появилася при Тимчасовому Уряді в Петербурзі. От. То зрідка хтось крикне там і «Керинській» і покаже сорок рублів керинських - отакі-о-о-о [*маленькі, показує рукою їх величину*]. А більшість то це крики: «Слава Україні! Свобода! Свобода! Свобода! Хай живе свобода!». І співаєм... Значить співають «Заповіт». Головний керівник - Левіцкій Ваня. Він церковний дяк. І він зразу ж перетворив церковний хор, церковний хор, на гражданський хор. Зразу ж перетворив. Він був добре знайомий з Леонтовичем. А Леонтович то в сімї кілометрах від нашого сила, сило Марківка. Ну от! Там його і вбили Леонтовича, в Марківці. Да! Так от, Левіцкій був зразу церковний дяк, перетворився... Він і там співав, і в церкві продовжував співати, і тут співали [*сміється*]. Да. Отакего. Так що я помню ці роки.

А в дев'ятнадцятому міні вже було одинацять років. Да. Одинацять. Я з восьмого року. Да. Два. Це мені вже було дев'ять, одинацять років. Да, одинацять років. Дев'ять. Два. Одинацять років.

То в дев'ятнадцятому я вже возив в Гайворон продрозвйорстку. Тисяча возів. Тисяча. Я сам рахував. Туди до Гайворона [*показує рукою*] сто кілометрів від нас. Ми два дні їдимо туди. І ми в цих возиках. Тай особливо ни побіжиш, бо пирид тобою валки возів аж до Гайворона. І назад ці вози ми зустрічаємо, зустрічних, які вже здали зерно в Гайвороні. А там був приймальний... А там був приймальний пункт, в Гайвороні.

На Україні Ленін зробив багато приймальних пунктів. їх, мабуть, було з півсотні. А я, значить, з батьком їздив сюди. Ми мали одну конячку. В сусіда взяли конячку. Вот. А чого я з батьком їздив? Тому що мій батько був... очі оставив у Японії. Він був інвалід руско-японской війни. Але трошки він бачив. Але йому треба було щоб хтось все таки поганяв коней і щоб дивився. А він тоже трошки вже, коли повернувся з Японії то він помаленько... То я йому, значить, помагав гнати коні. Вот так. Так що я ці роки революції. Це я Вам забив голову. Воно Вам не потрібне. Але я вже так. Я їх помню.

І дев'ятнадцятий помню. Помню добре як «пшениця не гадитца, а ячмень з горошком. Убірай назад свой воз». У когось забракували пшеницю з шіснацятого року. Ви чуєте? Були випадки, що з шіснацятого року вдома мав у солом'янику... Ти бачив солом'яник коли небудь? Не бачив. Там в тебе повинен..., треба зробити солом'яник. У солом'яниках тримали пшеницю. То пшениця вона ма... Солом'яник має продухи і пшениця могла довго зберігатися. І були такі, що в дев'ятнадцятому році селянин мав удома ше в солом'янику... Солом'яник міг..., були навіть виликі [*показує руками їх величину*], такі що пудів сорок-п'ядесят в солом'янику, виплечений. От. Типер нима. Ніхто ж не знає як плести їх. Я тіки знаю так, по схеме. А зараз нема. А тоді, дівка виходит замуж, повинна в придание мати один-два солом'яника. І

батько висте додому, до молодика, вже солом'яник цей і скриню її висте. Скриня, солом'яники, дальше там ше, це приданное для дівчини. Так от до чого я виду свою мисль. Шо були шіснацятий рік і окремі селяни ше Леніну здавали. Бо ж Ленін продрозвйорстку потребував. Здавали, брат, в дев'ятнацятим году в Гайвороні пшеницю. Але часто, и-и, той, щупальцями такими, щупальці такі, провірали. Була ни удачна пшениця. Вот. То завертали назад: «Привозь нову, а цю сам їж».

Це я Вам трошки такої... те чого в літературі не вичитаєте. От.

А я... це все здали ми там, харашо здали. А на возі везеш двацять пудів. На возі скільки буде? Двацять. Значіть, ми з батьком здали там, в Гайвороні і назад вже їдимо. Назад. Знову я рахую ті вози, які перед нас. Вот. Це знаменита продрозвйорстка. І я Вам повинен сказати, шо не дивлячись на таку продрозвйорстку, Ленін потім її відмінив, як уводив НЕП. То відмінив продрозвйорстку. В силі голоду ни було. Так люди ну..., не розкіш, не в розкіш жили, але, в основном, залишалась часть хліба. Це роки Громадянської війни. Залишалась часть хліба в людей на то щоб посіяти і прокормити сім'ю. То оставалось. В роки громадянської війни не було в нас у селі і сусідне село Янів, це одне село, тоже не було голоду. От. Так, їли ячмінний хліб. Ну то це не вважаєця шо це таке голод ...» [4].

Отже, пам'ять Мирона Захаровича зберегла для нас надзвичайно цінні відомості про хід подій в с. Комарівка на Поділлі в роки Першої світової та громадянської воєн, що віддалені від нас вже майже на ціле століття. Тому для нас це ще одне усне джерело, що доповнює наші знання про минуле рідного краю.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Семенко Л. М. 3. Жук – найстарший освітянин Вінниччини // Матеріали ХХІІІ Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції «Освіта на Поділлі: минуле та сьогодення». (До 100-річчя заснування Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського). -Вінниця, 2011.-С 345-349.
2. Інститут історії, етнології і права Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: від витоків до сьогодення / Ю.А. Зінько та ін. ; Відп. ред. Ю.А. Зінько ; Він. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. -Вінниця : ДП «Державна картографічна фабрика», 2012. -С 31-33.
3. Особова справа Жука Мирона Захаровича // Архів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.
4. Запис авторів 1 квітня 2010 р. від Жука Мирона Захаровича, 1908 р.н., уродженця с Комарівці Теплицького району Вінницької області, нині жителя м. Вінниці.